

Přílohy

Příloha č. 1: Fotografie spisovatelky Aleny Mornštajnové

Zdroj: Wikimedia Commons (autor: Jindřich Nosek)

Příloha č. 2: Rozhovor s Alenou Mornštajnovou

Alena Mornštajnová: Recenze už nečtu. Jak je můžu brát vážně, když mi v nich každý vytýká něco jiného?

Spisovatelka Alena Mornštajnová zpočátku kritiky na své knihy četla s nadějí, že jí poskytnou rady, jak se zlepšit ve psaní. Podle svých slov ale postupem času zjistila, že každý kritik má jiný názor, a proto si z jejich reflexí nemá co odnést. V rozhovoru mluví o svém psaní, o tvůrčím procesu, o úspěchu, o zpětné vazbě na svá díla a o tom, proč při zrodu románu důvěřuje hlavně sama sobě.

V době vzniku této práce vychází váš pátý román Listopád. Poprvé v něm pracujete s alternativními dějinami – co by se stalo, kdyby v listopadu 1989 neproběhla v Československu revoluce. Jak jste dospěla k takovému nápadu?

Myslím, že každého z nás občas napadne, co by bylo, kdyby. Co by bylo, kdyby se v tom roce 1989 odehrálo něco jiného, co by bylo, kdyby Hitler vyhrál válku, co by bylo, kdybychom se třeba vůbec nenarodili. Možností jsou miliony. Já jsem se v Listopádu snažila téma zpracovat tak, aby to nebyla dystopie. Nevytvářela jsem žádné složité konstrukty, psala jsem to tak, jak by se pravděpodobně situace vyvíjela, kdyby se revoluce nepovedla.

Jakým způsobem jste tyto alternativní dějiny stavěla?

Pracovala jsem na základě svých vzpomínek – já si samozřejmě pamatuju, jak to tady v komunismu vypadalo – a taky na základě toho, co jsem si přečetla o jiných, současných totalitních režimech. Musela jsem ale vzít v potaz i českou povahu. To, co se děje třeba v Severní Koreji, by nebylo napasovatelné na nás. Přece jenom jsme jiní. Musela jsem při psaní přemýšlet nad tím, že kdyby se listopadové události nepovedly, musel by se režim zpřísnit, došlo by k zatýkání, restrikcím, vojenskému režimu. Tohle by se pravděpodobně neodehrálo jenom u nás, ale v celém východním bloku. V SSSR by muselo dojít ke změně, u moci by nebyl Gorbačov, ale vojenská junta. Všechno by se posunulo do drastičtější roviny. A tak to v Listopádu také je.

Přečtete si na něj recenze a kritiky?

U každé knihy si říkám, že už recenze číst nebudu. Nemá to pro mě žádný význam. Zjistila jsem, že ani recenzenti nejsou ve svých úsudcích zajedno, každý z nich vyzdvihuje něco jiného. Co se líbí jednomu, to haní druhý. Slovo kritika v sobě obsahuje význam kritizovat, kritik samozřejmě musí najít něco, co by mohlo být v románu lepší. Ale upřímně na každé knize něco takového je. Pro mě zkrátka recenze nejsou tak přínosné. Do prvních zpočátku nahlédnu, abych viděla takovou tu obecnou rovinu, přečtu si ty, na které náhodou narazím nebo mi je někdo pošle, ale po nějaké době už se jimi vůbec nezabývám.

Měla jste tenhle postoj, i když vám vyšel váš debut Slepá mapa?

Neměla. Když mi vyšla Slepá mapa, tak jsem vstupovala na literární pole nezkušená. Myslela, že to, co napíše recenzent, je svatá pravda. Já jsem recenze četla s tím, že se z nich poučím. A je pravda, že zpočátku jsem souhlasila s tím, že možná psychologie postav ve Slepé mapě mohla být důkladnější. Uvažovala jsem, že to je asi věc, na které bych měla zapracovat. Když se na to ale podívám zpětně, tak si tím nejsem tak úplně jistá.

Proč?

Slepá mapa je rodinná sága, není to psychologický román. Psychologie postav je podle mě v tomto románu přiměřená rodinné sáze. Myslím si, že je jí tam tak akorát. Postavy mají vlastní charakter, Alžběta je rázná, velice cílevědomá žena, ne tolik empatická, ale jde si za svým, naopak její dcera Anežka je taková až možná přecitlivělá, příliš podléhá vlivům. Tohle všechno v té knize je. V podstatě si myslím, že je napsaná tak, jak napsaná být má.

Kritici v recenzích na Slepou mapu opravdu často zmiňovali, že v ní chybí hlubší psychologie postav. Pavel Janoušek v Tvaru dokonce napsal, že vás hlubší zkoumání nezajímá, že svět vidíte jen jako příležitost, jak o něčem mluvit. Je to docela silné tvrzení. Proč si myslíte, že vás vidí takhle?

Když přistupujete k jakékoli knize, máte o ní nějakou představu. Než kritik otevře knihu, než ji začne číst, má představu o tom, jak by měla vypadat. A já jsem ji nenaplnila. Recenzent má samozřejmě právo na svůj vlastní názor, já mu ho neberu. Za mě ale tohle konkrétní tvrzení není až tak kritické. On píše prostě o tom, že já zřejmě vidím cestu, jak psát knihy, jinak než on.

Recenzenti o Slepé mapě také psali, že je v ní vyprávění příliš rychlé a že tolik postav by

vydalo na několikadílnou rodinnou ságu. Vy jste takový pocit u psaní neměla?

Časový úsek událostí ve Slepé mapě je hodně dlouhý. Já jsem věděla, že je chci napsat do jedné knihy, ne třeba do trilogie, nechtěla jsem, aby to bylo rozvleklé. V podstatě jsem si přála napsat knihu, kterou bych si já ráda přečetla. Dodneška to tak mám a své knihy i tak píšu. Studovala jsem angličtinu a angloamerickou literaturu, a když se podíváte na tyhle knihy, třeba na díla Johna Irvinga, tak zjistíte, že mají svoje tempo. Mně to tímto způsobem vyhovuje, mám ráda, když příběh odsýpá. Takovou knihu jsem chtěla napsat. Byl to můj záměr. A s tím jsem se pravděpodobně potkala i u svého nakladatele, protože téměř v té samé podobě, v jaké jsem knihu poslala do nakladatelství, vyšla. Bylo tam jen pár odstavců, které jsme škrtnuli, a zvláštní je, že to byly právě ty psychologizující pasáže. Můj nakladatel Mirek Balašík měl stejný názor, že rodinná sága se bez tohohle obejde.

Obohatily vás někdy něčím recenze vašich románů?

Ne. Musím říct, že je to pro mě zklamání. Původně jsem si myslela, že kritici jsou lidé jako František Xaver Šalda, že mají literaturu i psaní opravdu nastudované. Měla jsem za to, že kritici jsou k tomu, aby autorovi ukázali, v čem být ještě lepší. Ale teď už k tomu tak nepřistupuju. Jak můžete brát vážně recenze, když vidíte, že vám tam každý vytkne něco jiného? Co si z toho vyberete? Já neříkám, že tomu ti lidé nerozumí, já jenom říkám, že se do toho promítá jejich osobní názor na literaturu, který se nemusí shodovat s tím mým nebo s názory ostatních recenzentů.

Je pro vás vůbec důležitá zpětná vazba na vaše psaní?

Já jsem se naučila spoléhat sama na sebe. I když je pravda, že když píšete knihu, tak jako autor nedokážete posoudit, jestli do sebe příběh zapadá a jestli dává smysl. Po dopsání tedy dávám přečíst knihu svojí mladší dceři a své švagrové. Teď u Listopádu jsem zjistila, že se mi to s nimi podařilo dobře rozvrstvit: moje dcera je zástupkyně mladší generace, která socialismus už nepamatuje, moje švagrová naopak generace, která v něm žila, která si dovede představit, jak by to asi mohlo vypadat, kdyby pokračoval. U každé knihy je důležité mít různý generační náhled. Až potom, co knihu přečtou tyhle dvě, ji posílám svému nakladateli Mirku Balašíkovi, jemuž opravdu důvěřuji. Podle mě je to člověk, který svému oboru rozumí.

Ani s ním jste nikdy dopředu nebo během psaní žádnou svou knihu neprobírala?

Ne. Jedinou výjimkou bylo téma Listopádu, nebyla jsem si jím úplně jistá. Říkala jsem si, jestli to

není velké sousto, jestli je to vůbec téma pro mě, tak jsem Mirkovi odvyprávěla kostru příběhu. A bylo pro mě velkým povzbuzením, když mi řekl: „Jdi do toho.“ Jinak o tom, o čem chci psát, nikdy nikomu neříkám.

Tématem románu jste si vždycky jistá?

To není tím, že jsem si jistá tématem, já prostě píšu o tom, co mě zajímá. Už jsem si dokázala, že knihu napsat zvládnou, a teď je mi vlastně jedno, jestli ta kniha vyjde, nebo nevyjde. Na čtenáře si zakazuju myslet, to bych velmi snadno sklouzla k líbivosti, a je mi jasné, že ve svých knihách mám momenty, které se čtenářům nebudou líbit. Upřímně si myslím, že v Listopádu dost lidí naštvu. Ale mám prostě touhu se s každou další knihou posouvat dál – jinak bych už asi nemusela psát. Jen u Listopádu jsem váhala, jestli jsou tyhle alternativní události po roce 1989 vůbec téma. Potřebovala jsem povzbuzení, že to zvládnou.

V recenzích na Tiché roky se recenzenti přeli, kam zařadit vaše knihy – zda do nízké literatury, vysoké či do mainstreamu. Je pro vás tohle zařazení důležité?

Ne, vůbec ne. Já sama dělím knížky na dobré a špatné. Nezajímá mě dělení na nízkou a vysokou literaturu a ani tomu upřímně nerozumím. Prostě buď je knížka dobrá, nebo je špatná, tečka.

Jedním z témat, kterým se také kritici zabývali, byly literární ceny. Jste úspěšná, ale například Magnesii Literu jste dosud nezískala.

To je pravda, ale literární cenu jsem obdržela za Hanu, byla to cena Česká kniha, a to jak od čtenářů, tak od odborné poroty. Další nominace jsem získala v zahraničí, například na středoevropskou literární cenu Angelus. Anglická verze Hany právě teď získala širší nominaci na cenu od European Bank for Reconstruction and Development. Vybralo se deset knih přeložených do angličtiny ze 40 zemí Evropy a Asie a Hana je mezi nimi. Oboje považuju za úspěch.

Jaký mají obecně vaše knihy ohlas v zahraničí?

To je těžké říct, nemám v tom takový přehled. Moje knihy vycházejí v zahraničí v malých nakladatelstvích, která nemají peníze na to, aby dělala velkou propagaci. Ale třeba v Polsku už vychází moje třetí kniha, nejdříve přeložili Hanu, pak Slepou mapu a teď pracují na Tichých rocích. Hana je přeložená do patnácti jazyků a nakladatelství, která ji vydala, teď chtějí i další knihy, třeba Slepou mapu. Hana jim tam proráží cestu. Dokonce i o Listopád už si zahraniční

nakladatelství zažádala.

Možná i v zahraničí vnímají onen dar vyprávět nebo vaši radost z vyprávění, které recenzenti ve zkoumaných reflexích často vyzdvihovali. Věděla jste o těchto svých kvalitách ještě předtím, než jste se pustila do prvního románu?

Nevím. Já jsem nad tím takhle nikdy nepřemýšlela. Schopnost fabulovat je základní předpoklad každého psaní. Je to můj názor, ale ten, kdo fabulovat neumí, může napsat knihu plnou chytrých věcí, ale nemůže napsat knihu zajímavou. A já jsem chtěla, aby v té knize bylo obojí, aby to v nějakém směru zpracovávalo dané téma a aby měl zároveň čtenář důvod tu knihu číst.

Považujete schopnost fabulovat za svou hlavní přednost?

Já tedy doufám, že umím i psát, nejen fabulovat. Psaní se skládá z mnoha věcí, fabulace je jen jedna část. Musíte mít taky schopnost tvořit věty, vyjádřit myšlenky. Příběh si vymyslíte, ale pak ho vyprávíte jinak, to je další důležitá část. A psaní je o trpělivosti. Díky němu jsem se jí naučila. Já jsem dost netrpělivá, ale psaní je potřeba vysedět a taky musíte věnovat čas rešerším. Musíte vědět, o čem píšete. Když nemáte poctivé rešerše, tak dobrou knihu nestvoříte. Ono bylo strašně snadné napsat o Slepé mapě, že je to radost z vyprávění, ale co já jsem si k tomu všechno musela zjistit a načíst! Tohle si podle mě recenzenti neuvědomují: nevíte spoustu věcí, nevíte, jak vypadala kuchyň před padesáti lety, nevíte, co tehdy lidé nosili na sobě, jak uvažovali, co šlo v kině. Je strašně jednoduché knihu, kterou píšete jedenáct let, shodit ve článku, který napíšete za dvě hodiny.

Je něco, co vás od recenzentů opravdu mrzí, v čem vám přijde, že nemají pravdu?

Mám takové dvě věci, které považuju za křivdu, obě dvě se týkají Hany, ale neslýchám je jen od recenzentů. Opravdu mě mrzí, když mi někdo říká, že těžím z tématu holocaustu. Hana původně vůbec neměla být knihou o holocaustu. Já jsem ale potřebovala něco, co by postavu Hany změnilo. Při psaní jsem tématu holocaustu chtěla věnovat jednu kapitolu na konci knihy, ale to se v procesu psaní změnilo. Když se tohle objeví v recenzi, tak mě to zabolí. A za druhou křivdu považuju, když někdo tvrdí, že Hana měla velkou reklamu. Neměla reklamu vůbec žádnou. Tiché roky už ano, ale Hana ne. Vyšla v únoru 2017 a až na jaře 2018 se o ní začalo více psát, víc mluvit, až za rok začaly narůstat prodeje.

Jiří Trávniček v Hostu odhadoval, že jsou vaše romány natolik úspěšné díky literární inkluzivnosti – mohou oslovit „jak pokladní v Penny, tak i univerzitního profesora estetiky. Každého z nich, pravda, poněkud jinak, ale oběma mají co říct“. Je tohle při psaní váš cíl?

Ne, já asi jinak psát neumím. Ale na druhou stranu vzpomeňte Čapka, i on říkal – budu ho parafrázovat –že píše knihy pro lidi, že chce, aby jeho knihy pochopila služka i doktor. Na to si vždycky vzpomenu. Nevidím nic špatného na tom, že lidé čtou knížku, protože se jim líbí příběh a nejdou po hlubokých myšlenkách. Přece když čtou ten příběh, tak vnímají i myšlenky v něm – pokud se tam nějaké vyskytnou.

Jaký na to máte názor vy? Proč jsou podle vás vaše knížky tak úspěšné?

Já to nedokážu říct. Přemýšlela jsem nad tím a prostě to nevím. Nějak se mi to povedlo. Vezměte si, kolik lidí píše, mě často napadá, proč lidi čtou zrovna mě. Když jsem psala první knihu a přišla jsem do knihkupectví nebo do knihovny, tak na mě padal pocit zoufalství. Proč by ti lidé měli věnovat čas zrovna mojí knize? Nemyslela jsem si, že mě budou tolik číst, ale mám z toho samozřejmě velkou radost.